

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація (від англ. glob) надання чомунбудь загального характеру [1]. Глобалізація освіти - одна з фундаментальних тенденцій розвитку освіти, яка відображає формування єдиного соціального інформаційного й освітнього простору в масштабах усієї планети, зокрема, через діяльність засобів масової інформації, канали Інтернет [2, 4].

Глобалізація значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами й державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення, інші суспільні інституції та процеси.

В умовах світової глобалізації, стрімкого поширення інформаційних технологій основним джерелом інноваційного розвитку є інтелектуалізація суспільства та побудова економіки знань. Точкою опору інноваційної економіки повинна стати освіта як повноцінний учасник ринкових процесів. Її розвиток повинен відповідати інноваційній моделі суспільства. Проте змушені констатувати, що стан справ з інноваційними процесами в науково-освітній сфері, яка є основним ядром п'ятого технологічного укладу, є незадовільним. Досить указати на таке відсутність належної мотивації праці науковців призводить до щорічних втрат приблизно 45–50 тис. дипломованих працівників, які можуть займатися інноваційною діяльністю, що однозначно зменшує комерційний результат від інноваційних рішень [9].

Проблеми внутрішнього характеру відображають специфіку функціонування вищого навчального закладу, його потенційні можливості (або гальма) переходу на інноваційний шлях розвитку. Вони є багатогранні, часто породжені суб'єктивними факторами. Основні з них, на нашу думку, є такими [9].

1. Потреба в ефективнішій реалізації можливостей кожного вищого навчального закладу долучитися до розвитку економічних процесів в регіонах. Зокрема, через глибокий моніторинг розвитку галузей економіки вищі навчальні заклади повинні сміливіше йти на відкриття в рамках діючих спеціальностей профільних економічних спеціалізацій, що сприятиме формуванню якісного кадрового ресурсу відповідно до особливостей регіональної економіки.

2. Уже давно назріла необхідність демократизувати навчальний процес, зокрема розширювати предметну компоненту варіативної частини навчальних планів, запроваджуючи в процес підготовки випускників ті дисципліни, які завдяки профільному змісту своїх навчальних програм будуть

суспільно корисними та економічно доцільними в конкретному регіоні, відповідатимуть його економічній галузевій структурі й перспективам стратегічного розвитку.

3. Належить посилити профільний характер усіх навчальних дисциплін, формувати основні професійні компетенції випускника на базі сучасних моделей фахівця, що мають прикладну спрямованість.

4. Сьогодні гостро постає питання вдалого вибору вищими навчальними закладами нових напрямів підготовки, які дозволили б гнучко реагувати на потреби ринку освітніх послуг, що стимулюватиме стабільний розвиток навчального закладу й мінімізуватиме фінансові ризики вкладення в це коштів. Доцільність відкриття нових спеціальностей та нових напрямів діяльності вищого навчального закладу освіти повинна бути обґрунтованою й базуватись на методиках моніторингу попиту на певні види освітніх послуг в конкретному регіоні.

Проблеми зовнішнього характеру зумовлені станом ринку праці, позицією працевлаштованих тощо. Насамперед ідеться про таке [9].

1. Давно визріла об'єктивна необхідність упорядкування існуючих ліцензійних обсягів прийому абітурієнтів на економічні спеціальності в бік розумного зменшення, виходячи з реальної потреби регіонів. Пріоритетне право на таку підготовку слід надавати вищим навчальним закладам економічного профілю.

2. Спільними зусиллями вищих навчальних закладів, освітніх структур, засобів масової інформації, служб працевлаштування, працівників кадрового апарату різних інституцій, підприємств, організацій необхідно сприяти формуванню позитивного іміджу й самодостатнього статусу випускників освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”, що дозволить зняти існуючу недовіру в працевлаштованих до фахових компетенцій бакалаврів, рівень яких давно визнаний у світовій практиці підготовки кадрів, у тому числі економічного профілю.

3. На державному рівні доцільно формувати суспільну думку щодо привабливості вищої освіти в Україні. Вищі навчальні заклади через інформаційні технології, авторитетну думку науки, бізнесу та інші чинники повинні докладати всіх зусиль для посилення мотивації молоді та переконувати її в необхідності здобуття вищої освіти як визначального фактора престижного працевлаштування, професійного визнання, кар'єрного росту.

Вища школа повинна обирати випереджувальну стратегію розвитку, працювати на збільшення контингенту потенційних абітурієнтів (який сьогодні критично мінімальний), що сприятиме підвищенню конкурентного статусу вищих навчальних закладів на міжнародній арені, а також забезпечить альтернативу масовому відпливу молоді через виїзд на заробітки за кордон [9].

В епоху глобалізації найвпливовішими факторами соціальної динаміки стають інформація, наука й освіта. Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанувала основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передавання інформації, освічена і практично підготовлена, насамперед у професійному, мовному та світоглядному аспектах. Саме в такому ключі розгортаються світові трансформаційні процеси в системі освіти, науки й інформаційних технологій. Частково вони реалізуються і в Україні. Однак, незважаючи на певні зрушення, ситуація в гуманітарній сфері України залишається складною. Україна на сучасному етапі розвитку економіки, приєднавшись до Болонського процесу, прагне привести вітчизняну систему вищої освіти у відповідність із європейською [4].

На думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віце - канцлера Кенсингтонського університету П. Скотта, глобалізація є най - фундаментальнішим викликом, із яким стикнулася вища школа за всю тисячолітню історію існування [3], і прямо стосується університетів, робить особливо актуальним завдання щодо поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідних мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти. Учений переконаний, що університетам необхідно адаптуватися до вимог глобалізації [4].

Культурна глобалізація вищої освіти є нерівномірним, суперечливим і складним явищем. Глобалізація вищої освіти веде до якісно іншої освіти - «космополітичного» університету, побудованого на культурних цінностях західного світу. Тому скористатися перевагами цього процесу зможуть лише країни євроатлантичної цивілізації з певним набором соціокультурних характеристик. Для країн, які не вписуються в цю модель, зокрема й для України, культурна глобалізація вищої школи буде мати, ймовірно, такі наслідки: популяризація глобальних мультикультурних цінностей, посилення світового домінування євроатлантичної культури, поява закордонних освітніх провайдерів на територіях національних держав; втрата національної культурної ідентичності [4].

Глобалізація освіти - це надання можливості навчання та здобуття освіти в різних державах світу, за допомогою розширення потенційного вибору навчальних дисциплін і професорів, що забезпечують їх доведення до учнів [5].

У 20х роках ХІ століття стала необхідною розробка нової моделі забезпечення економічної безпеки ВНЗ в рамках підтримки їх інтересу в повноцінному функціонуванні з розвитком науково-дослідної бази, відповідаючи сучасним інтересам, можливостям і ресурсам учнів. У новій моделі повинні бути враховані не тільки світові процеси, а й інтереси сталого просування освітньої системи України наслідуючи приклад таких лідерів як США, Великобританія і Німеччина, в найближчій і довгостроковій перспективах. Глобалізація освіти надає можливість отримувати освіти в кожній із країн світу за вибором, а отриманий за підсумком навчання документ буде дійсний на території всього освітнього простору (в тих країнах, які в нього входять) [5, 6].

З причини пандемії Ковід-19 все більше авторитетних вузів адаптують освітні програми під вивчення в дистанційній формі, що ставить зовсім під загрозу актуальність української освіти і, отже, стабільність його фінансового забезпечення (непрестижних вузів з безперспективним освітою, якими є більшість на території колишнього СНД) .

За даними аналітичного центру CEDOS, вже в 2016/17 навчальному році було 77 424 особи з українським громадянством, які навчалися в закордонних університетах, тобто більше 8% всіх українців учнів на денних програмах в закладах вищої освіти.

На сьогоднішній день глобалізація і зацікавленість зарубіжних навчальних закладів в учня стимулює їх більш і більш ранню міграцію. Для запобігання відтоку потенційних споживачів освітнього ресурсу вітчизняних вузів є необхідним реформування таких ланок системи:

- критерії підбору викладацького складу від молодших спеціалістів до докторантури;
- науково-дослідна база, лабораторії, доступ до всесвітніх бібліотек і конференцій;
- стабільне оновлення програми навчання на увазі стрімкого розвитку науки в світі;
- авторитетна акредитація спеціалістів, яких випускають, визнана на міжнародному рівні.

Також необхідно зазначити, що сучасна цивілізація вступила в принципово нову стадію розвитку - інформаційну. Інформатизацію суспільства прийнято пов'язувати з трьома основними аспектами розвитку - прискорене накопичення інформації, створення нових технологій і розвиток засобів інформації та обчислювальної техніки, інновації на рівні суспільства і особистості. Аналіз цих складових інформатизації показує, що ефективно розвивається держава, яка вкладає кошти в освіту, прагне до максимального розвитку і використання людського потенціалу. Ф. Фукуяма справедливо зауважував, що класові відмінності будуть викликані, перш за все, відмінностями в освіті. Сучасне суспільство потребує людей, які володіють знаннями, підготовлені до життя, орієнтовані в соціокультурному просторі і здатні зрозуміти і визначити своє місце в світі. Антропологічні підстави освіти в сучасному світі полягають у тому, що акцент зміщується з «людина знає» на «людина, підготовлена до життя» [1-4].

В умовах глобалізації соціальні процеси стають все більш взаємозалежні і універсальні. «Відбувається стиснення простору, час спресовується, географічні та міждержавні кордони стають все більш прозорими і легко переборними» [6-7]. В. І. Добренєков розуміє глобалізацію як багаторівневу і багатосторонню систему різних інтеграційних проявів, таких як глобальна комунікація, економіка, політика, культура, наука, мова, спосіб життя [7]. Е. С. Демиденко, ґрунтуючись на ідеях В. І. Вернадського, Е. Леруа, П. Тейяр де Шарден на оносферному земному світі, доводить, що цей світ стане постбіосферним і штучним. Це повинно враховуватися сучасними системами освіти шляхом «вибудовування перспективної реалістичної системи освіти і виховання підростаючого покоління» [6-7].

Отже, глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, в тій чи іншій мірі і формі охоплюють багато соціальні інститути, організації, процеси. В кінці минулого століття провідні країни світу почали перетворення національних освітніх систем, орієнтоване на універсалізацію, уніфікацію, стандартизацію, в кінцевому рахунку інтеграцію. Роль універсальної освіти на Європейському континенті виконує європейська система освіти. Україна вступила в Болонський процес, ставши учасницею формування загальноєвропейського освітнього простору. Ця подія, по суті, визначило напрям реформування української освіти. Загальноєвропейські інтеграційні процеси в сфері освіти, як нам видається, не є самоціллю або кінцевою метою уніфікації освіти, а по суті, це перша «хвиля» глобалізації. У перспективі простежується формування загальносвітового освітнього простору. У зв'язку з цим актуальною стає проблема принципової схильності освіти глобалізаційного впливу. Чи є всередині самої освіти прояв глобалізаційних тенденцій? Відповідь на це питання не може бути негативним, оскільки такі тенденції дійсно мають місце. Певними глобалізаційними тенденціями в сфері освіти, наприклад, є: універсальна мова науки; наявність єдиних класиків в окремих науках; загальне в методиці і техніці викладання; загальне у функціях освіти як соціального інституту.

В цілому відзначимо, що глобалізаційні тенденції в освіті безпосередньо пов'язані з рівнем загального в національних освітніх системах.

В даний час перед країною стоїть завдання формування системи освіти, яка відтворювала б культурний та інтелектуальний потенціал, здатний вивести суспільство з кризи і надати йому необхідний запас міцності для входження в загальносвітовий простір, в тому числі і освітній. Участь України в Болонському процесі оцінювати можна по-різному. Позитивною стороною цього процесу є інтеграція освіти, що спростить міжнародні взаємодії в системі освіти, буде позитивно впливати на розвиток світового ринку праці. Негативні сторони аналізованих інновацій полягають у тому, що відбувається ломка сформованої традиційної системи нашої освіти. Україна опинилася в умовах вибору нових соціоосвітніх цінностей і установок, а це

складний, суперечливий процес. В Україні накопичено потужний освітній потенціал, склалися власні, досить ефективні традиції в підготовці професійних кадрів, у вихованні і культурно-освітньому розвитку населення. Тому перед вищою школою і українською освітою в цілому стоїть надзвичайно складне завдання збереження накопиченого досвіду і визначення свого гідного місця в системі світових освітніх зразків. «Не слід забігати наперед, так само як і піддавати надмірно крутий ломки вітчизняну систему освіти. Кожна національна система освіти, кожен університет повинні зберегти свої достоїнства, досягнення, пріоритети. Повна уніфікація, як сіре одноманітність, лише погубить творчий потенціал вітчизняної, європейської та загальнолюдської культури» [6-7, 8].

Щодо поточного стану та динаміки якості української освіти в цілому і вищої освіти зокрема, існує чимало різних, нерідко суперечливих оцінок. Ці дані часто використовуються у політичній боротьбі для критики або підтримки поточної влади. Так, в останні роки з посиланнями на різні зарубіжні інституції було оприлюднено низку рейтингових оцінок якості української вищої освіти у порівнянні з іншими країнами, згідно з якими Україна посідала місце від 70-го до 25-го в один і той самий період. Безперечно, методика оцінювання окремих країн і їх ранжування у різних дослідженнях можуть бути різними, однак такі великі відмінності у кінцевих результатах не можуть не викликати сумнівів [10].

Очевидно, що по-справжньому об'єктивним безпосереднім критерієм якості вищої освіти тієї чи іншої країни є кількість студентів з інших країн, що навчаються у її вищих навчальних закладах. Проте у світовому масштабі академічна мобільність студентів, незважаючи на високі темпи зростання, досі залишається швидше винятком, ніж правилом: 2010 року лише 4,1 млн з понад 150 млн загальносвітової кількості студентів навчалося за межами своїх країн (менше 3 %). При цьому близько половини студентів, що навчаються за межами своїх країн, – це студенти з Китаю, Індії, Південної Кореї та інших країн Азії [10]. Тобто вища освіта, на відміну від фінансових і товарних ринків, значно менше зазнає впливу глобалізації. Як і раніше, вища освіта залишається переважно національною й регіональною, і, таким чином, конкурентні рейтинги ВНЗ різних країн поки що мають доволі умовний характер. Безперечно, поточне становище може змінитися, однак, з огляду на масштаби та інерційність галузі, суттєві зміни навряд чи відбудуться упродовж найближчих років. При цьому в українських ВНЗ 2013 року навчалося близько 65 тис. іноземних студентів, що є доволі високим показником навіть порівняно з найбільш розвинутими країнами світу. За кількістю іноземних студентів Україна входить у першу десятку країн світу, демонструючи показники, дуже близькі до зіставних за кількістю населення європейських країн-членів Організації економічної співробітництва і розвитку. Наприклад, в Іспанії (кількість населення – близько 47 млн осіб) 2011 року навчалося близько 62,5 тис.

іноземних студентів. Варто зауважити, що, на відміну від України, Іспанія в минулому була однією з найпотужніших колоніальних імперій, досі залишаючись для багатьох мешканців країн Південної і Центральної Америки культурною метрополією, а іспанська мова є другою найпоширенішою у світі після китайської. Все це не означає, що українська вища освіта не потребує суттєвого підвищення якості, однак очевидно, що в цій царині більш неупереджений аналіз міжнародних рейтингів і експертних оцінок необхідно поєднувати з самостійною постановкою цілей і завдань та випрацюванням і втіленням ефективних рішень щодо досягнення цих цілей, виходячи у першу чергу не з іміджевих міркувань, а з інтересів українського суспільства [10].

З метою максимального використання позитивного потенціалу сучасних глобальних тенденцій у розвитку освіти та подолання їх негативних наслідків необхідною є реалізація низки заходів, зокрема: децентралізація системи вищої освіти, реальна автономізація ВНЗ (включно з економічною діяльністю), розвиток приватного сектора галузі вищої освіти з одночасним запровадженням ефективної системи оцінювання якості освіти, базованої на незалежних агенціях оцінювання якості; поступова реструктуризація й оптимізація державного замовлення на підготовку спеціалістів за участі роботодавців з метою приведення державного замовлення у відповідність до реальних потреб державного і приватного секторів національної економіки; розвиток системи освіти протягом життя; подальший розвиток експортного потенціалу вітчизняної вищої освіти з метою отримання економічних результатів, прискорення модернізації освіти та посилення впливу і престижу України у світі; активне впровадження у програми вищої освіти підприємницької складової, передусім у плані оволодіння студентами практичними навичками, необхідними для ведення самостійної економічної діяльності, а також отримання ними необхідних знань щодо законодавства та практики бізнесу в Україні і за кордоном; підвищення уваги до суспільствознавчого блоку вищої освіти та питань університетського самоврядування, від чого значною мірою залежить майбутня участь молодих людей у суспільно-політичному житті; цілеспрямована просвітницька робота з метою об'єктивного інформування батьків і абітурієнтів, зацікавленої громадськості щодо цінності тих чи інших спеціальностей на вітчизняному і міжнародному ринку праці [10].

Хотілось б зазначити, що процес глобалізації є незворотним і Україна повинна інтегруватись в світовий освітній простір. Діалектичний принцип, який тут важливо реалізувати, полягає в тому, що заперечення старого новим необхідно здійснити не через знищення, як це нерідко буває, а через спадкоємність. Отже, це свідчить про те, що в умовах посилення глобалізаційних процесів вища освіта неминуче повинно так чи інакше прагнути до тісної взаємодії з бізнесом і виробництвом, що пов'язано з висуненням знання як основної умови конкурентоспроможності [8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глобалізація [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://slovo.org.ua>
2. Глобалізація освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ebk.net.ua/pedagogics/vocabulary.htm>
3. Скотт П. Глобализация и университет / П. Скотт // Alma Mater. - 2000. - № 4. - С. 3-8.
4. Вища освіта в умовах глобалізації. Електронний ресурс: <http://www.pravnik.info/2013-12-27-15-13-14/442-vishha-osvita-v-umovax-globalizaci%D1%97.html>
5. Електронний ресурс: сайт биржи Автор24: https://spravochnik.ru/pedagogika/globalizaciya_obrazovaniya/ <https://www.op.ua/ru/news/osvita-v-ukraini/osvitnya-migraciya-ukrayinciv-kogo-navchatimut-ukrayins-ki-universiteti---marina-semenkova>
6. Шмакова Г.В. Образование в условиях глобализации. Профессиональное образование в современном мире. 2014;(1):156-160.
7. Костылева С. Ю. Образование в условиях глобализации экономики // Социально-экономические явления и процессы. 2007. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-usloviyah-globalizatsii-ekonomiki> (дата обращения: 01.10.2020).
8. Tkachenko, V., Kwilinski, A., Tkachenko, I., & Puzyrova, P. (2019). Development and effectiveness of financial potential management of enterprises in modern conditions. Financial and credit activity: problems of theory and practice. <http://fkd.org.ua/article/view/179513/180295>.
9. Захарчин Р.М. Проблеми і перспективи розвитку вищої освіти на інноваційній основі. Електронний ресурс: www.irbis-nbuv.gov.ua.
10. Національний інститут стратегічних досліджень. Електронний ресурс: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1537/>.